

LIETUVOS AIDAS

VALSTYBĖS LAIKRAŠTIS. ĮSTEIGĖ DR. J. BASANAVIČIUS 1917 M. VASARIO 28 D.

ASMENYBĖS

09 10. Pasišventusi senajai protėvių istorijai ir Lietuvai

Lidija Veličkaitė

Viskas prasidėjo Venesueloje, atsitiktinai. Mišrioje šeimoje su vaikais visada kalbėjau lietuviškai.

„Mama, kodėl, kai tėtis tau kalba ispaniškai, tu supranti, o kai aš taip kalbu, tu sakai, kad nesupranti?“

Aiškindavau, kad kiekviena mama su savo vaikais turi kalbėtis savo gimtąja kalba. Jų buvo penki berniukai – Luisas, Jonas, Šarūnas, Rimas ir Saulius. Ispanų ir lietuvių kalbų sandarą namuose vaikai išsprendė sujungdami panašumus, kas dažnai mane prajuokindavo, kol pastebėjau, kad kai kurių panašumų nebuvo galima paaiškinti bendrais indoeuropiečių kalbų duomenimis, – rašo savo knygoje „Europos šaknys ir mes, lietuviai“ baltų istorijos tyrinėtoja Jūratė Statkutė de Rosales.

Kairėje sėdi Jūratė Statkutė de Rosales, dešinėje - dokumentinio filmo apie ją autorius ir režisierius Stasys Petkus

Pradėjusi surašinėti tokius vaikų „radinius“, J. Statkutė de Rosales iš susidariusio sąrašo galėjo sudaryti keletą pastovių taisyklių, kurias ji išdėstė knygoje „Goths and Balts“ (Gotai ir baltai) skyriuje „Transplanting a language“ (Persodinant kalbą).

Vėliau, kreipdamasi į Šiaurės Amerikoje gyvenusį šeimos draugą istoriką Česlovą Gedgaudą, klausė, ar jis rado panašių žodžių, kaip ir jinai. Istorikas tuomet ruošė knygą „Mūsų praeities beiškant“. Jo manymu, Ispanijos valstybę sukūrę vizigotai buvo baltai.

Karakaso mieste buvo savotiška biblioteka „La Biblioteca Arcaya“, kurios savininkas – advokatas, politikas, intelektualas, buvęs ministras paliko savo įpėdiniams turtingą retų knygų kolekciją. Tai buvo 1960 metai, kai Jūratė Statkutė lankė šią Arkajos biblioteką, kurioje tvarkėsi mirusio savininko duktė, prityrusi bibliotekininkė. Ji ir atrinkdavo knygas, kurios, jos manymu, turėjo dominti būsimą knygos autorę. O tos knygos tikrai buvo bibliografinės retenybės. Pirmosios knygos, kurias autorė paėmė, buvo „Seni iberų paminklų įrašai“ ir „Atstatyta karaliaus Alfonso X kronika“. Pastarojoje, parašytoje senąja ispanų kalba, aprašyta iš Pabaltijo kilusios gudų tautos istorija, prasidėjusi pusantro tūkstančio metų prieš Kristų.

1971 m. kopijuoti tekstus buvo gana brangu, tačiau šeimai leidus, vis dėlto pavyko padaryti kronikos puslapių faksimiles. Kai pradėjo versti tos kronikos tekstus, iš pradžių buvo sunku suprasti, kad kalbama apie mižinišką valstybę, jos istoriją ir kultūrą.

1975 m. autorė važiavo į Kaliforniją, kad plačiau pasikalbėtų su istoriku Česlovu Gedgaudu, 1972 m. išleidusiu knygą „Mūsų praeities beiškant“ ir ten gyvenančia pasaulinio garso archeologe Marija Gimbutiene. Norėjusi sukauptą medžiagą atiduoti profesionalams, tačiau M. Gimbutienė buvo įsigilinusį Senosios Europos temą, o Č. Gedgaudas nemokėjo ispanų kalbos, o juo labiau viduramžių senosios. Teko viską vežtis atgal į namus, versti į lietuvių kalbą ir tikėtis, kad Lietuvoje kažkas perims šį darbą. Pirmą knygą, kuria autorė norėjo, kad jos surinkta medžiaga pasinaudotų Lietuvos universitetai ar tos srities tyrinėtojai, buvo 1985 m. Čikagoje išleista „Baltų kalbų broožai Iberų pusiasalyje“, susidedanti iš dviejų dalių. Kita ispaniškai parašyta „Los Godos“ (Gudai) – taip patys save vadino iš Pabaltijo atvykę Italijos ir Ispanijos užkariautojai, išleistas keturios laidos ir sėkmingai parduotos Venesueloje ir Ispanijoje. Entuziastai gerbėjai šį veikalą nuskenavo ir įdėjo į internetą ispanų, o vėliau ir anglų kalbomis.

Tačiau Lietuvoje ne tik kad niekas nepasidomėjo savo protėvių istorija, bet atvirkščiai, daug kas iš Jūratės pasišaipė, netgi labai garbingi žmonės. Autoriui tai buvo labai skaudu, juo labiau, kad keli jos darbai buvo priimti į Andų universiteto (vieno seniausių Pietų Amerikoje) Humanitarinio fakulteto biblioteką. Ji sulaukė aukšto lygio specialistų, daugiausia iš Pietų Amerikos, teigiamų atsiliepimų. Jos darbais domėjosi Šiaurės Amerikos akademikai. 2004 m. savanorių Larisos ir Aleksandro Jankūnų iniciatyva Vydušo fondas Čikagoje išleido Jūratės Statkutės de Rosales anglišką knygos vertimą „Goths and Balts“ (Gotai ir Baltai). Ispanijoje, Valensijos universiteto kultūrinių leidinių serijoje „La Torre del Virrey“, buvo spausdinami jos straipsniai apie gudų kalbą ir į Ispaniją atvykusių baltų kultūrą. 2009 m. populiarus Venesuelos TV kanalas „Globovision“ skyrė trijų valandų programą pokalbiui su J. Statkute de Rosales.

„Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas

2011 m. „Versmės“ leidykla, nelaukdama, kol bus parašyta visa knyga, išleido „Europos šaknys ir mes, lietuviai“ I dalį – šešis skyrius (išleistos keturios laidos), o šiais metais (2013) papildomai II dalį – 7–12 skyrius. Autorė ruošiasi užbaigti kitais metais paskutinę, trečiąją dalį. Ji džiaugiasi, kad praėjus porai metų nuo knygos pirmosios dalies išleidimo, tai kas iš pradžių atrodė, kad to Lietuvoje negali būti, įgijo pripažinimą. Garbūs Lietuvos mokslo žmonės – Klaipėdos universiteto rektorius Vladas Žulkus, Lietuvos edukologijos universiteto rektorius Algirdas Gaižutis, to paties universiteto Istorijos fakulteto dekanas Eugenijus Jovaiša, Lietuvos mokslų akademijos narys emeritas Romualdas Grigas įvertino tai, ką Vakaruose, nors ir nedidelis, bet svarus akademikų būrys jau aptarinėjo kaip rimtą įnašą į Europos istoriją. 2011 m. birželio 15 d. Lietuvos edukologijos universitetas suteikė Jūratei Statkutei de Rosales garbės daktaro vardą („Honoris causa“).

„Taip R. Grigo, E. Jovaišos, A. Gaižučio, A. Žulkus ir kitų pastangomis, taip pat įrėmus petį ir iš tolimosios Venesuelos, tris šimtus metų svetimųjų statyta ir tvirtinta neatpažįstamai iškraipytos istorijos užtvanka buvo pralaužta. Ir išlaisvinta tikrosios baltų istorijos tėkmės srovė ėmė veržtis visa jėga.“ – rašo Jūratė Statkutė de Rosales.

Iki šių dienų tik dvi baltų kalbos – lietuvių ir latvių išliko gyvos. Ilgą laiką galvota, kad žodis „Scandia“ (tariama Skandija) išvertus reiškia Skandinaviją. Tačiau net pavarčius lietuvių kalbų žodyną, šio žodžio „Scandia“ reikšmė – „skandenė“, „skandynė“, „skendena“. Salą, kurią istorikas Jordanas vadino Scandia, dabar lietuviai vadina Neringa.

„Okeane yra didelė sala, vadinama Skancia, apie kurią Pompėjus Mela sako, kad ji yra Kodano įlankoje, vingiuotais kraštais, tęsiasi į ilgį ir į save užsibaigia. Ir, kad ji driekiasi į rytus nuo Instulos upės, kuri išteka iš Sarmatijos kalnų, ir ten, kur matosi Skancia trimis šakomis įteka į Šiaurės okeaną ir skiria Skitiją nuo Germanijos,“ – rašo Toledo arkivyskupas Chimenesas de Rada, „Historija Gotica“ autorius.

Tuo metu Vyslos upė vadinosi Instula, o žodis „Scandia“ senuose Ispanijos raštuose dažnai rašomas „Scancia“ (Skancia).

Dabar grįžkime į renginį, organizuotą „Versmės“ leidyklos, vykusį 2013 m. rugsėjo 3 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Renginio programą sudarė garbės daktarės Jūratės Statkutės de Rosales knygos „Europos šaknys ir mes, lietuviai“ penkto leidinio sutiktuvis ir dokumentinio filmo „Jūratė Statkutė de Rosales. Pasišventusi senajai protevių istorijai ir Lietuvai“ premjera. Filmo autorius ir režisierius Stasys Petkus išleistame diske (scenarijaus autorė – Snieguolė Dovydavičienė) rašo: „Šis filmas – apie tyrinėtoją, išdrįsusių nuplėšti apgavyusių šydą nuo seniai palaidotos ir pamirštos baltų proistorės ir savo darbus įrodyti, kad lietuviai yra didi tauta, o baltų gentys kadaise darė didelę įtaką Europos istorijos raidai.“

Kaip kalbėjo renginio vedėjas ats. plk. Arūnas Dudavičius, šio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė maloniai sutiko, kad šis renginys vyktų gražioje Vilniaus vietoje, esančioje Gedimino kalno papėdėje, ir gražioje Lietuvos nacionalinio muziejaus salėje. Renginyje dalyvavo gerbiama viešnia iš Venesuelos garbės daktarė Jūratė Statkutė de Rosales, minėto dokumentinio filmo apie Jūratę Statkutę de Rosales autorius ir režisierius Stasys Petkus, „Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas, prof. Romualdas Grigas, prof. Eugenijus Jovaiša ir nesutelpantys į muziejaus salę viešniečiai ir iš kitų miestų atvykę svečiai.

Renginio metu. Nuotraukos Žilvino Petkaus

Pakvietęs įžangiam žodžiui dokumentinio filmo autorių ir režisierių Stasį Petkų, ats. plk. A. Dudavičius paminėjo, kad režisierius nuo 1984 m. yra Lietuvos nacionalinės radijo ir televizijos operatorius, daugelio dokumentinių filmų (sporto tematika) autorius ir kūrėjas (2012 m. dokumentinis filmas apie Atkurtos Nepriklausomos Lietuvos pirmąjį olimpinį čempioną, disko metiką Romą Ubartą, 2013 m. – apie pirmąjį Lietuvos istorijoje iškovojusį sidabro medalį individualioje sporto šakoje Antaną Mikėną ir daugelis kitų) S. Petkus yra Lietuvos sporto žurnalistų federacijos viceprezidentas, 2011 m. Romos Grinbergienės premijos laureatas (kaip geriausias LT metų sporto žurnalistas, TV operatorius).

Stasys Petkus prisipažino, kad pažįsta Jūratę Statkutę de Rosales ne taip ir seniai, gal kokie treji metai, bet jaučiasi taip, lyg pažintų ją visą gyvenimą. Filmas buvo kuriamas dviem etapais. Pirmasis filmavimas vyko Lietuvoje 2010 m., kai Jūratė čia lankėsi ir pristatinėjo savo pirmąją knygą „Didžiosios apgavystės“. Su šia knyga apkeliauta visa Lietuva, režisieriumi išliko nepakartojami vaizdai su pilnomis salėmis žmonių. Ta pirmoji vieta, kur vyko knygos pristatymas, buvo Vilniuje, Mokslų Akademijoje. Režisierius apgalvėstauja, kad šiais metais nepavyko surengti renginio toje pat vietoje. Tačiau džiaugiasi, kad būtent šiandien, per jo gimimo dieną yra jo sukurto filmo premjera. Apie Jūratę jis galėtų kalbėti ištisas valandas, tačiau tą padarys pats dokumentinis filmas. Idėja sukurti filmą buvo spontaniška. Iš pradžių norėta apsiriboti tik televizijos laidomis, bet pamąčius, kad tų laidų per mažai, teko imtis kito etapo ir važiuoti į Venesuelą. Ten filmavimas vyko visur: Jūratės namuose, darbe, mieste. Šalis, į kurią atvyko režisierius, pasak jo – viena iš nuostabiųjų pasaulyje. Jis buvo perspėtas, kad joje visko gali atsitikti – naikinti jo filmavimo techniką, ar su

juo pačiu gali kas nutikti. Bet, sužinojęs, kad visą laiką gyvens pas Jūratę, kažkaip ta baimė išnyko. Buvo vienas momentas, kai ilgokai užtrukę „Zetos“ redakcijoje (šalies didžiausias politikos, ekonomikos ir kultūros opozicinis savaitinis žurnalas), Jūratės darbo vietoje, jie grįžo gana vėlai. Jūratės vyras Luisas, įpratęs, kad žmona grįžta visada laiku, nekantravo ir laukė jos. Paprastai ją pasitikdamas jis atidaro vartus. Vartai Venesueloje tikrai vartai, ne taip kaip Lietuvoje, jų aukštis siekia 6-8 metrus. Tad taip vėlai sugrįžus teko įsikabinti Jūratei į parankę, kad jos vyras, turėdamas kišenėje pistoletą, nesumaišytų jo su koku nors vagimi. Didelę nuostabą režisieriumi Venesueloje padarė Jūratės autoritetas, žmonių požiūris į ją, kaip į vaikščiojančią žvaigždę. Ją visi visur pažįsta, visi gerbia, ji gavusi aukščiausius krašto apdovanojimus. Režisierius negali suprasti, kodėl lietuvė, gyvenanti taip toli ir daranti tokius iškilius darbus, esanti labiau mylima svetimoje šalyje negu Lietuvoje. Jis klausia, gal kas gali į tai atsakyti. Pačiame filme jis taip pat negali to paaiškinti. Visur jaučiasi virta Jūratės ranka, ypač jos darbe Venesuelos žurnalo „Zeta“ redakcijoje. Nuo 1983 m. ji dirbo kaip redaktorius pavaduotoja, nuo 1985 m. ir iki šiol – vyriausioji redaktorė. Pati Jūratė sako: „Aš esu griežta, daug reikalaujanti iš kitų.“ Dar vienas pastebėjimas nustebino režisierių – vairavimas. Karakase 4 mln. gyventojų, niekas nesilaiko eismo taisyklių, tiesiog jos neegzistuoja. Todėl jis Jūratės vairavimą, kol jie nuvažiavo iki jos darbo, filmavo bent pusantros valandos. Jūratė net suabejojo, ar tai bus filmas apie jos vairavimą, ar apie jos veiklą.

RenGINYJE dalyvavo Jūratės Statkutės de Rosales vyras Luisas, jos du sūnūs su žmonomis ir vaikais. Jūratės sūnus Luisas yra filmavęs Sausio 13-osios įvykius Vilniuje ir apie juos sukūręs prancūzų filmą „Paroles – LITUANIE“ (žodis – Lietuva), kurio, dar nematytus kadrus Lietuvoje, Stasys Petkus panaudojo savo filme apie Jūratę.

Po dokumentinio filmo „Jūratė Statkutė de Rosales. Pasišventusi senajai protėvių istorijai ir Lietuvai“ demonstravimo kalbėjęs „Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas pabrėžė, kad ta žavinga, energinga moteris, kurią šiandien susirinkome pagerbti, yra ta pati 15 m. mergaitė, kuri 1944 m. išvyko iš Lietuvos ir sugrįžo į ją po daugelio metų, būdama maždaug 60-ties metų amžiaus. Per tą laikotarpį daug pergyventa, dirbta, siekta. Ir to didelio atkaklumo, vidinės energijos ir vidinio teisingumo dėka pasiekti įspūdingi rezultatai. P. Jonušas klausia, kas vienija abu autorius – filmo autorių ir režisierių Stasį Petkų ir knygos autorę Jūratę Statkutę de Rosales. O vienija vienas bendras bruožas. Kažkada gerb. Jūratė atsitiktinai paėmė į rankas knygą ir, ją atsivertusi, pamatė dalykus, apie kuriuos negalėjo nutylėti. Taip jai liepė jos sąžinė – išsiaiškinti ir visiems kitiems paaiškinti tuos dalykus, kurie buvo aptikti toli nuo Lietuvos, privačioje niekam nežinomojoje kolekcijoje. Autorė buvo sąžininga, teisinga ir drąsi, todėl šiandien mes ir turime jos parašytas knygas. Na, o Stasys Petkus elgėsi panašiai. Pamatęs Jūratę ir jos darbų bei veiklos apimtį, negalėjo mums apie ją nepapasakoti. Taigi šiandien turime dviejų sąžiningų ir drąsių žmonių šventę. Ir taip sutapo, kad švenčiame ir jų gimtadienius. Šiandien turime ir trečią autorių – prof. Romualdą Grigą. Ir vėl sutapimas, kad šiandien pasirodė jo knyga „Lietuvių tautos išlikimo drama“, kuri netgi kažkiek susišaukia su Jūratės Statkutės de Rosales darbais.

Atgal

© Valstybės laikraštis „Lietuvos Aidas“; fondas@aidas.lt, tel/faks. (8 5 212 4876); Maironio g. 1, Vilnius